
ЮВІЛЕЇ, ПОСТАТІ, ПОДІЇ

ОЛЕГ ІВАНОВИЧ ШАБЛІЙ:

науковець, який творить модерну суспільну географію, людина, яка своїм ідеям підносить національну географію до світового рівня (до 85-річчя видатного земляка)

Я. МАРИНЯК, А. КУЗИШИН, С. ЗАДВОРНИЙ

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

У 2020 р. своє 85-річчя відзначив професор Олег Іванович Шаблій. Більшість свого життя він провів у стінах Львівського національного університету імені Івана Франка: спочатку як студент та старший лаборант, а далі в.о. доцент, доцент та професор. Керівником кафедри О.І. Шаблій став 1990 р. і за цей час виховав не одне покоління українських географів. Під його керівництвом були захищені докторські та кандидатські дисертації. Олег Іванович зміг організувати колектив кафедри, який продовжує підтримувати наукові традиції, що склалися в Університеті, географічному факультеті та на кафедрі економічної і соціальної географії, засновником якої був професор *Опанас Трохимович Ващенко*, що був також і першим деканом створеного географічного факультету у 1945 р. Як креативний науковець, професор О. І. Шаблій розвиває модерні напрямки сучасної суспільної географії – історії національної географії (розкрив європейський вишкіл і потенціал репресованої большевицьким режимом географічної науки); прискорив розвиток сучасної

суспільної географії і картографії (ідея трьох типів об'єктів дослідження суспільної географії: реальних, концептуальних та віртуальних; функціональна класифікація суспільно-географічних дисциплін; обґрунтування головної категорії суспільної географії – геопросторову організацію суспільства; обґрунтування теорій та концепцій нової суспільної географії – геоніоосферології у період інформатизації дослідницької діяльності; класифікація природних ресурсів з урахуванням розмаїтих суспільних потреб; обґрунтування чотирьох типів законів і закономірностей суспільної географії; ідея гнучкої геопросторової організації суспільства; ідея зміни парадигми геопросторової організації суспільства із впровадженням ІТ-технологій, особливо мережі URAN та GRID-інфраструктури та ін.; дослідженню нових межових наукових дисциплін – геософії та геоестетики; дослідження України як об'єкта міжнародних інтеграційних зав'язків, розвиток у ній європейських геологістичних комунікаційних коридорів, єдиних систем розселення, АПК і агробізнесу, транспортної та рекреаційної систем, реформи адміністративно-територіального устрою.

Він – науковець із сучасними поглядами, сильна та багатогранна особистість, приємна щира людина, гарний фахівець та вмільний організатор. Професор О.І. Шаблій стоїть біля витоків Львівської школи комплексної територіальної суспільної географії, що розробляє актуальні питання. Саме під керівництвом Олега Івановича формуються нові дослідницькі погляди та ідеї в сучасній суспільній географії, які практично втілюються в наукове життя колективом кафедри.

У науковому доробку професора Шаблія О. І. понад 800 наукових праць у т. ч. 61 книга: 30 монографій, 12 підручників та навчальних посібників, 6 атласів, 14 збірників та матеріалів конференцій, видано за редакцією вченого. Його внесок у географічну науку – це приблизно сто наукових істин – загальної суспільної географії, дескриптивної (описової), історії та методики географії.

З його ініціативи було засновано часопис “Історія української географії” (Тернопіль), де він є

шеф-редактором. Член редколегій кількох часописів: “Український географічний журнал” (Київ), “Вісник НТШ” (Львів), “Вісник Львівського університету. Географія” (Львів), “Регіональна економіка” (Львів), “Часопис соціально-економічної географії” (Харків), член оргкомітетів багатьох загальноукраїнських і міжнародних наукових форумів.

За консультацією і під керівництвом О. Шаблія захищено п’ять докторських (*Заставецька О. В., Ровенчак І. І., Кисельов Ю. О., Штойко П. І., Заставецька Л. Б.*) та більше двадцяти кандидатських дисертацій. Олег Іванович Шаблій – це науковець, який творить суспільну географію нового часу, людина, що завдяки своїм ідеям, підносить національну географічну науку до світового рівня.

Шаблій Олег Іванович – відомий український географ-суспільствознавець, Заслужений діяч науки і техніки України, доктор географічних наук, професор, завідувач кафедри економічної та соціальної географії географічного факультету, Заслужений професор Львівського національного університету імені Івана Франка, академік Академії Вищої школи України та Української екологічної академії, Почесний член Українського Географічного Товариства, Почесний член Наукового товариства ім. Шевченка, лауреат Міжнародної премії Івана Франка. Усі свої фахові надбання й перемоги професор О. І. Шаблій здобув та здобуває у стінах Alma Mater – Львівського національного університету імені Івана Франка.

Відродно і приємно, що Малою Батьківщиною вченого є Тернопільщина.

Олег Шаблій побачив світ Божий 85 років тому – 14 листопада 1935 р. у хліборобській родині с. Курівці Зборівського району, що у центрі Тернопільської області. Нині поселення входить до складу Тернопільської міської територіальної громади як перший мікрорайон Дружба (усього п’ять).

Бережани особливе місце у житті вченого. Саме тут, після батьківської хати, – це друга сходинка, де були закладені засади багатого духовного світу талановитого юнака. Місто відоме тим, що тут, ще навіть у 50-х роках ХХ ст. жив дух *Маркіяна Шашкевича, Богдана Лепкого і Дениса Січинського*. Юнак зустрів добрих людей – учителів, вихователів і колег. Особливе місце зайняв колишній старшина УГА *Андрій Баворівський* – життєлюб, ерудит, музикант з широким філософським поглядом на життя. Він згуртував групу здібних хлопців і дівчат і розкрив їм привабливість, зовнішню і внутрішню красу народної та класичної музики.

Працюючи спочатку на посаді старшого лаборанта, а з 1962 р. – в.о. доцента (і викладача з 1964 р.), О. Шаблій навчався заочно в аспірантурі (1961–1965 рр.). У 1966 р., незважаючи на перепони владних структур, він захистив кандидатську дисертацію на тему “Лісопромисловий комплекс Українських Карпат (тенденції розвитку і структура)” (науковий керівник – доцент Опанас Ващенко). Її високо оцінили опоненти – доктор географічних наук *Каленик Геренчук* (зав. кафедри фізичної географії) та *Степан Генсірук* (тоді молодий доктор сільськогосподарських наук з Києва).

У 1969 р. О. Шаблію присвоїли звання доцента Львівського державного університету імені Івана Франка. Географо-лісовиробнича тематика поступово доповнюється агропромисловою, транспортною, рекреаційною. З часом настало узагальнення у вигляді наукової проблеми міжгалузевих територіальних комплексів. У 1978 р. на Спеціалізованій раді Ленінградського університету Олег Іванович успішно захистив докторську дисертацію на тему “Міжгалузеві територіальні комплекси: проблеми теорії і методики дослідження” (науковий консультант – професор О. Т. Ващенко). Опонентами були академік *Максим Паламарчук* (Київ), професор *Ніколай Атафонов*, професор *Олег Литовка* (обидва – з тодішнього Ленінграду).

Уже наприкінці 60-х років ХХ ст. Олег Іванович розуміє необхідність запровадження нових методів дослідження, щоб розширити предметне поле економічної географії, яке на цей час було досить вузьким. Він захоплюється та ініціює активне впровадження у навчальний і науковий процес математичних методів і моделей, впроваджує викладання спецкурсу “Математичні методи в економічній географії”, організовує у Карпатах третю всесоюзну літню математичну школу (1968 р.), пише і видає перший в Україні підручник українською мовою. Посібник отримав заслужене визнання не лише в тогочасній Україні, але й став використовуватися у Росії, Білорусії, Прибалтиці. Він витримав ще одне розширене видання у 1994 р.

Продовженням картографічного напрямку став вихід у світ у 2012 р. фундаментального твору “Львів. Комплексний атлас” (відповідальний редактор і співавтор). На нашу думку, це видання не до кінця оцінене ні науковою спільнотою, ні громадськістю та адміністрацією м. Львова. Це насправді апогей діяльності та творчості мистецтва картографа соціально-економічно-тематичного спрямування професора Львівського університету О. І. Шаблія – продовжувача титанічної подвижницької праці в цьому напрямку, яка була закладена Володимиром Кубійовичем.

Уже у 70–80-х рр. ХХ ст. вчений передбачав і досить вдало реагував на інколи відчутні зміни у географічній науці. Всі свої зусилля кидає на теоретичні проблеми економічної географії, добре

озброївшись здобутками тодішньої філософії та економічної теорії. Глибинно володіючи фундаментальними напрацюваннями цих наук, професор О. І. Шаблій вміло застосовує їх у економічній географії. Теоретичний потенціал ученого видно із розробки концепції міжгалузевих територіальних комплексів, що на той час було справжнім поштовхом як в економічній географії, так і в економічній науці.

1 червня 1990 р. Олега Івановича Шаблія обрали завідувачем кафедри економічної і соціальної географії географічного факультету. Крім керівництва кафедрою він є академіком Академії наук вищої школи України та Української екологічної академії наук; очолює Географічну комісію Наукового Товариства імені Шевченка (з 1990 р.), є заступником Голови НТШ в Україні (з 2002 р.), довгий час був Головою Львівського відділу Українського Географічного Товариства (1990–1995 рр.), очолює Географічне відділення Малої академії наук (з 1980 р.). Заслужений професор Львівського національного університету імені Івана Франка (2001 р.), Професор-гість Українського вільного університету у Мюнхені (Німеччина) (1994–1995 рр.). Член Вченої ради університету (з 1997 р.). Голова Спеціалізованої ради із захисту докторських дисертаційних робіт з географії у Львівському національному університеті імені Івана Франка (з 2009 р.), експерт Спеціалізованих рад у Львівському та Київському університетах, Львівському сільськогосподарському інституті, Інституті географії НАН України (Київ), Інституті регіональних досліджень (Львів). Багато років учений був членом Науково-методичної ради Міносвіти СРСР з вищої географічної освіти. Згідно з Указом Президента України був членом Редакційної Ради з підготовки і видання "Національного атласу України" (1991 р.). Також Олег Шаблій – член редколегій декількох часописів: "Історія української географії" (шеф-редактор, Тернопіль), "Український географічний журнал" (Київ), "Регіональна економіка" (Львів), "Вісник Східноукраїнського університету імені Лесі Українки" (Луцьк), "Часопис соціально-економічної географії" (Харків); "Карпатський край" (Івано-Франківськ), член Оргкомітетів багатьох загальноукраїнських і міжнародних наукових форумів.

Лише з проголошенням незалежності України талант науковця найповніше розкрився. Розпочався сучасний науково-дослідний дискурс географічного українознавства, відзначається надзвичайним зацікавленням географічною спадщиною минулого, яке, зокрема виражається у глибшій її інтерпретації, їх концепцій, наукових пошуків, рецептивних вимірів. Започаткований 2000-му році науково-видавничий проект "Постаті українського землезнання", в якій вже вийшло 14 видань, а робота над новими продовжується. Серед яких *Григорій Величко* (1863–1932), акад. *Степан Рудницький* (1877–1937), проф. *Валентин Садовський* (1887–1947), проф. *Володимир Кубійович* (1900–1985) та ін. Вчений чітко вкоренив, що нинішня постмодерна свідомість засвідчує новий етап переосмислення діалектики географічного підходу XIX–XX ст., розгортаючи процес ліквідації попереднього пануючого метанаративу, догм та комплексів, внаслідок чого прокладається нова парадигма в науковому висвітленні географічних моделей.

Завдяки вченому на рідній кафедрі поряд з традиційним, економіко-географічним стали розвиватися демосоціально-географічний і політико-географічний, світознавчий і країнознавчий напрямки. Історико-географічні дослідження продовжили його учні – *М. Влах*, *І. Ровенчака*, *О. Вісьтак*. Професор О. Шаблій виступив організатором всеукраїнських і міжнародних конференцій та симпозіумів, присвячених актуальним проблемам географічної науки (1994 р.), історії української географії і картографії (1995 р.), актуальним проблемам географічного українознавства на зламі тисячоліть (2000 р.), 60 - і 70-річчю кафедри економічної і соціальної географії Львівського національного університету імені Івана Франка (2005 р., 2015 р.) та ін. Він же був натхненником та ініціатором проведення низки наукових форумів історико-географічної проблематики в Тернопільському національному педагогічному університеті ім. В. Гнатюка (всеукраїнська наукова конференція «Історія української географії та картографії», присвячена 95-річчю від дня народження В. Кубійовича (грудень 1995 р.); перший міжнародний семінар з теорії і практики регіонального географічного краєзнавства (жовтень 1999 р.); друга всеукраїнська наукова конференція «Історія української географії та картографії: проблеми і перспективи» (листопад 2000 р.).

О. Шаблій усвідомлює, що географічна наука, в тому числі суспільна географія Львівського університету, склалася завдяки встановленим традиціям. Адже тут закінчив і деякий час працював (1908–1919 рр.) фундатор новітньої національної географії – академік *Степан Рудницький* (1877–1937 рр.). Ще у 1893 р. тут вперше на території України було захищено докторську дисертацію з географії *Григорієм Величком* (1863–1932(?)). Навчалися також відомі географи як *Олена Степанів* (1892–1963), *Володимир Гериневич* (1883–1949), *Юрій Полянський* (1892–1975) та ін. Тут працювали професори *Опанас Ващенко*, *Федір Заставний*. На кафедрі отримали путівку у світ професори *Марта* і *Маркіян Мальські*, *Василь Кравців* (нині директор Інституту регіональних досліджень імені Мар'яна

Долішнього у Львові), *Микола Пістун, Степан Ішук* (обидва – у Києві), *Олександр Топчієв* (Одеса) та ін. Усі члени керованої проф. О. Шаблієм кафедри економічної і соціальної географії – *М. Влах, В. Грищевич, І. Гудзеляк, С. Кузик, Я. Івах, І. Ровенчак, І. Ванда, Л. Котик* є його учнями, а також колишні працівники кафедри *М. Білецький, О. Вісьтак, М. Книш, В. Стецький*.

Проф. О. Шаблій добре усвідомив спалах неабиякого інтересу до проблем вітчизняної географії, знав про відсутність традицій щодо написання підручників із географії як для вищої школи, так і для середніх шкіл за радянські часи, тобто можна констатувати про білі плями цілого напрямку наукових знань. За період 1999–2005 рр. ним і співробітниками кафедри видано понад 20 таких творів, в т. ч. близько половини з грифом Міністерства освіти і науки України. Зокрема, за його авторством вийшло вже згадане друге видання підручника “Математичні методи в соціально-економічній географії” (1994 р.), три видання навчального посібника “Соціально-економічна географія України” (1994, 1995, 2000 рр.), “Основи загальної суспільної географії” (2003 р.).

Мабуть, кожне покоління географів-суспільствознавців пропонує свої тлумачення основ цієї науки. Наскрізні проблеми сучасності – глобалізація, інформатизація, соціологізація, гуманізація настільки швидко руйнують стереотипи цієї чи іншої науки, що давні коментарі до конкретної науки швидко вичерпуються, принаймні, за декілька літ. Власне цим головним постулатом відповідає підручник “Основи загальної суспільної географії” (2003 р.) з грифом Міністерства освіти і науки України. Звісно, що в основі підручника є фундаментальна монографія, яка є великою мірою продовженням його передніх напрацювань, а саме книга проф. О. Шаблія “Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії” (2001).

Професор О. Шаблій визначний українознавець. Він вперше розкрив географічну сутність українознавчих студій. Ще у 1994 р. учений обґрунтував принцип україноцентризму у дослідженні і викладанні суспільної географії. У наступні роки він виступив з науковими доповідями, у пресі і з заявами про необхідність декомунізації суспільної географії і особливо усунення з географічної карти України назв, що відображають її колишній колоніальний статус.

У 2004 р. було опубліковано перекладний підручник з грифом Міністерства освіти і науки України американських учених *Г. де Блія, П. Муллера* “Географія: світи, регіони, концепти”, де О. Шаблій є автором великого (70 сторінок) розділу “Україна” і відповідальним редактором. Книга отримала перше місце у загальноукраїнському конкурсі нових видань 2004 року за номінацією “Енциклопедичні і довідкові видання”.

У цей період О. Шаблій викладає три головних курси на географічному факультеті: “Основи суспільної географії”, “Математичні методи в соціально-економічній географії” та “Основні проблеми суспільної географії”; він розробив нові навчальні програми для них; створив нову програму для вступників до аспірантури за спеціальністю “Економічна і соціальна географія”; був співавтором міністерської програми кандидатського мінімуму; організував розроблення нових навчальних планів зі спеціальності “Економічна і соціальна географія” і створення нових, сучасних програм з дисциплін, які викладають на його кафедрі.

Монографія О. Шаблія про рідне село на Тернопіллі – це зразок сучасного твору, справжня енциклопедія про малу Батьківщину, приклад як на мікрорівні треба застосовувати всю гаму багаточисленних методів та прийомів географічного краєзнавства. “Село на золотому Поділлі: земля і люди” – під такою назвою вийшла у 2011 році. Квінтсенцією цього видання є ідея про те, що подільське село особливе, неповторне. Але суперечливе. У менталітеті корінної людності (а це головню свідомі українці) добре виражені загальнонаціональні риси характеру, поведінки і культури. Автор у книзі використав наукові основи національного краєзнавства закладені Іваном Франком.

22 січня 2016 року, до Дня Соборності України, Указом Президента П. О. Порошенка професору Олегу Івановичу Шаблію присвоєно почесне званням «Заслужений діяч науки і техніки України» за значний особистий внесок у державне будівництво, соціально-економічний, науково-технічний, культурно-освітній розвиток Української держави, справу консолідації українського суспільства та багаторічну сумлінну працю.

24 червня 2017 року журі Міжнародного фонду імені Івана Франка за наукову працю “Суспільна географія у 2-х книгах” (2015 р.) обрало професора Олега Івановича Шаблія лауреатом Міжнародної премії імені Івана Франка у номінації «За вагомі досягнення у галузі соціально-гуманітарних наук”.

У 2017 р. у світ виходить “Суспільна географія. Книга третя. Проблеми теоретичних досліджень, геогуманістики, географічної освіти [Вибрані твори]. Львів: ЛНУ імені І. Франка, 562 с. До книги увійшли переважно наукові праці автора, які з тих чи інших причин не знайшли собі місця у двох перших книгах. Заслужовує уваги думка автора про суттєву парадигмальну відмінність сучасних постнекласичних підходів, які об’єднують усю географічну науку на принципах екологізму і

ноосферизму. Вчений вводить поняття геогуманістики – як збірне поняття, яке охоплює усі дисципліни, які вивчають географічні проблеми процесів заселення людиною (людськими спільнотами) земної поверхні у контексті їх генетичної і функціональної взаємодії з природним довкіллям. Як креативний науковець проф. О.І. Шаблій розвиває модерні напрямки сучасної геогуманістики такі як: геософія, геопсихологія, геопоетика та ін.

У 2019 р. у світ виходить "Суспільна географія. Книга четверта. У пошуках істини [Вибрані твори]. Львів: ЛНУ імені І. Франка, 838 с". У цій книзі автор осмислив не лише загальнонаукові та філософські позиції категорії істини, але переглянув категорію географічної, в т. ч. суспільно-географічної істинності, її ідей, термінів, понять, проблем, теорій і концепцій, навіть методів. Серед географів суспільствознавців доробок Олега Шаблія, автора цієї монографії, у якій вчений, спираючись на новітні методології структуралістів, постструктуралістів, міфу і міфологізації, культурного коду запропонував нове тлумачення науки. Особливо тих, які увів у науку і послуговувавсь ними, перебуваючи і працюючи у вищій школі України у найбільш продуктивну фазу свого життя – 1959–2019 рр. Тобто упродовж приблизно шістдесяти років. Не всі вчені мають прижиттєву мужність переглядати свій науковий спадок. Надто вже великий масив нових ідей, сформульовано на довгому творчому шляху, розкрито значну кількість (приблизно сотню) проблем і понять (частково поняттєво-термінологічних систем), гіпотез, теорій і концепцій, висловлено здогадки щодо існування раніше не вивчених законів і закономірностей. Все це стосовно загальної суспільної географії. О.І. Шаблій є прихильником, який досить чітко розрізняє загальну суспільну географію та спеціальну, надаючи їм своє предметне поле. Щодо спеціальної, особливо галузевої СГ – економічної, соціальної та політичної і регіональної (локальної). Тут у творчому доробку ним розвинуто поняття львовознавства, вчення про триаду реального, концептуального та віртуального Львова. Так само щодо географічного українознавства: географічного україноцентризму, українізації (дерусифікації, декомунізації) географічних текстів, в т. ч. картографічних видань, розвитку географічної освіти і просвіти, топоніміки тощо. Географічне українознавство є наскрізною проблемою географії.

Олег Шаблій є людиною багатогранною та всесторонньою. Господь дарував йому багато талантів. Це – музика, зокрема, гра на контрабасі, баяні, акордеоні, фортепіано та спів. Окрім сторінкою творчості Олега Івановича є малярство. Тут – пейзажі, плакати та дружні шаржі. Проте це далеко не повний перелік улюблених для вченого занять-діянь, які відіграють важливу роль у повсякденному житті. Всі ці уподобання дослідник представив у монографії "У пошуках краси: тривоги і розради" (2015), в якій розкрито процес формування мистця.

Численні учні та послідовники О. Шаблія розвивають його ідеї на інших кафедрах Львівського університету (проф. *Маркіян та Марта Мальські*, доценти *Ю. Занько, М. Мацяк, І. Зінько, В. Стецький*), Львівського торговельно-економічного університету (*Б. Заблоцький*), в Інституті регіональних досліджень (д. е. н. *Василь Кравців, Уляна Садова, Світлана Шульц, Петро Жук*), Тернопільському національному педагогічному університеті ім. В. Гнатюка родина *Заставецьких*, доц. *Ярослав Мариняк, Іван Рудакевич*, Західноукраїнському національному університеті проф. *Євген Качан*).

Олег Шаблій дуже любить свою малу Батьківщину Тернопільщину. Він ввів у науку поняття Тернопільського геокосмічного трикутника. В одній із книжок проекту "Постаті українського землезнання" запропонував місцину Західного Поділля, звідки походить найбільше відомих географів України, назвати "Тернопільським геокосмічним трикутником". Це трикутник із кутами: Тернопіль – Бережани – Золочів. Власне до Тернопільської групи належать: *Заставецький Богдан, Заставецька (Ткач) Ольга, Заставецька Леся, Заставецький Тарас, Качан Євген, Мальський Маркіян, Мариняк Ярослав, Олійник Ярослав, Петрига Микола, Процик Іван, Рудакевич Іван, Стецький Василь, Стецько Надія, Тесля Іван, Ткач Дмитро, Ткач Катерина, Ткач Ірина, Федунік Богдан, Холява Петро, Шаблій Олег, Штокало Ярослав*. Майже усі вони закінчили Львівський національний університет імені Івана Франка. Деякі – наймолодші, – здобули географічну освіту у Тернопільському державному педуніверситеті ім. В. Гнатюка. Усі вони захистили кандидатські, а деякі і докторські дисертації або стали професорами без захисту (О. Шаблій, О. Заставецька, Я. Олійник, Л. Заставецька, М. Мальський, Є. Качан).

Із нагоди славного ювілею від імені Тернопільського відділу Українського географічного товариства бажаємо Вам, шановний та дорогий Олеже Івановичу, разом із традиційними побажаннями здоров'я, щастя, достатку та родинних гараздів, ще довгі роки мати добру насагу черпати сили в служінні Українській державі. Нехай сповнене буде ваше життя благодатним натхненням та новими звершеннями на благо нашої держави та майбутнього.

Здано до складання 28.12.2020. Підписано до друку 18.01.2021. Формат 60x84/18. Папір друкарський.

Умовних друківаних аркушів 10,9. Обліково-видавничих аркушів 10,2. Тираж: 110 примірників.

Віддруковано з готових діапозитивів у СМП "ТАЙП"